אפרים ו"חביבה" עולים ארצה

שני קטעים, פרשיות העפלה מתוך הספר "חביבה – סיפור חייה, שליחותה ונפילתה של הצנחנית חביבה רייק", מאת תהילה עופר וזאב עופר, ספריית פועלים 2004

נמסר לאתר הפלי"ם באדיבותה של המחברת תהילה עופר

[אפרים רייק היה אמור להגיע ארצה ב- 1939 מסלובקיה, לפני עלייתה של אחותו, חביבה רייק. אלא שמשהו השתבש ב"לוח הזמנים"]

אפרים היה מוכן לצאת בכל מחיר, למרות השמועות שהבריטים יורים בספינות מעפילים, כמו שקרה ב- 1 בספטמבר לספינת המעפילים "טייגר היל". ספינת משמר בריטית פתחה עליה באש, הרגה שניים מבין 1,417 המעפילים שעל סיפונה, לאחר נטישת צוותה השיט אותה מפקדה איש ה"הגנה" כתריאל יפה לחוף תל אביב, ושם עלתה על שרטון. המעפילים ירדו לחוף, חלקם התערב בקהל הארצישראלי שהוזעק לקבלם והרוב נעצר והובא למעצר במחנה סרפנד. סיפור "טייגר היל" לא הפחיד את אפרים רייק ועוד כ- 350 חלוצים מסלובקיה שקיבלו דרכוני מהגרים מאת "החלוץ", חתמו בגסטאפו שהם מוותרים על זכויותיהם האזרחיות ולקראת סוף אוקטובר 1939 יצאו לדרך. הם הפליגו מברטיסלווה על הדנובה בספינת הנהר "מריצה", שהצטרפה לספינה שהגיעה מווינה ונשאה מעפילים מגרמניה ומאוסטריה.

המסע על הדנובה נמשך כשבועיים ושתי הספינות הגיעו לנמל סוּלינה בדלתא של הדנובה, משם היו אמורים לעבור כולם לספינת מעפילים גדולה שהכין המוסד לעלייה ב'. אריה פֶּרטיג מקיבוץ גבעת חיים (איחוד) שעלה יחד עם אפרים כתב על תלאות עלייתם. הם חיכו זמן רב להפלגה ואז התברר שצריך להחליף גם נמל וגם ספינה, כי בנמל הרומני הסתובבו גרמנים רבים ואילו הספינה הייתה מוּכרת לבריטים כיון שבעבר הובילה עולים לחיפה. אפרים, אריה ושאר המעפילים הועברו לנמל יותר קטן, בשם בֶּלצ'יק ושם עלו על ספינה בשם "הילדה". הצפיפות הייתה נוראה, במעבר הבוספורוס הסתתרו יום שלם בבטן הספינה וליד האי היווני קוֹס נקלעו לסערה ונאלצו לעגון במשך כמה ימים. רק בינואר 1940, יותר מחודשיים לאחר צאתם מברטיסלווה, הגיעו מול חופי הארץ. לפתע סונוורו באלומות אור של זרקורי ספינות משמר בריטיות ואם לא די היה להם בתלאות הדרך, חלפו תשעה ימים נוספים עד שהבריטים הירשו ל"הילדה" לעגון בנמל חיפה. המעפילים נעצרו מייד, הועברו הישר למחנה עתלית ושוחררו רק כעבור חמישה חודשים, ביוני 1940.

כשהגיעה "הילדה" לחיפה, התגוררה כבר חביבה כמה שבועות באוהל עם אהרון, בקיבוץ מענית, אף כי יצאה מברטיסלווה חודש וחצי אחרי אחיה.

המלך משבח את חביבה והצי עוצר את "חביבה"

במהלך אוקטובר 1945, לאחר שנתקבלו בקיבוץ מענית ובקיבוץ חוליות ההודעות הרשמיות על נפילת חביבה רייק ורפי רייס במילוי תפקידם, הגיעו גם מכתבי תנחומים והערכה מארמון בקינגהם, בחתימת ידו של מלך בריטניה ג'ורג' השישי, בזו הלשון:

The Queen and I offer you our heartfelt sympathy in your great sorrow.

We pray that the Empire's gratitude for a life so nobly given in its service may bring you some measure of consolation.

George R.I.

ובעברית: "המלכה ואני מביעים לפניכם את השתתפותנו מעומק לב בצערכם הגדול. אנו תפילה שהכרת התודה של האימפריה על הקרבת החיים האצילית כה בשירותה תעניק לכם מידת-מה של ניחומים. ג'ורג' מ(לך) ק(יסר)".

את מכתבו של המלך העביר ב.ג'. אַקוֹרדילך, מזכיר ממשלת פלשתינה-א"י. הוא ציין בעברית כי "הוד מעלתו הנציב העליון הורני להעביר אליכם בזה אגרת תנחומים מלכותית".

גם הרב א' כשדן, הרב הראשי של מטה חיל האוויר המלכותי הבריטי במזרח התיכון שיגר את תנחומיו למשפחות באומרו, בין השאר (באנגלית): "אבקש לבטא את השתתפותי העמוקה ביותר

באבלכם ואני תפילה כי תמצאו ניחומים במחשבה כי יקירכם נפל בשרות פעיל במאבק על חופש עמנו". ולסיום הוסיף, בעברית: "המקום ינחם אתכם בתוך אבלי ציון וירושלים".

מכתבי התנחומים הללו הם שיגרה לגבי חללי מלחמה. שונה המצב לגבי הדיווחים על פועלם של הצנחנים שנכתבו בזמן אמת במסמכים מסווגים, שנשאו בראשם את הציון TOP SECRET, סודי ביותר. רק כעבור שנים רבות נפתחו המסמכים לעיון בארכיוני מיניסטריון המלחמה הבריטי.

בסיכומים שונים של פעולות השירותים החשאיים הבריטיים MI 9 במזרח התיכון והמבצעים בארצות הבלקן הכבושות נאמר בסוף 1944, בין השאר: "הסוכנים גויסו בפלשתינה ומבין החיילים הפלשתינאיים בכוחות המזוינים. כולם היו ילידי הארצות השונות שאליהן נשלחו, והכירו היטב את השפה ואת המקום. יתר על כן, יכולנו לנצל את דרכי הקשר המחתרתיים, ואת הניסיון הממושך במעבר בלתי חוקי ובעבודת מילוט שרכשו הארגונים היהודיים באירופה מאז עלייתו של היטלר לשלטון. הסוכנים הללו הוכיחו את עצמם כמעט ללא יוצא מן הכלל כבעלי תושייה, יעילות ואומץ לב". ובהקשר לסלובקיה במיוחד: "מבצעי מילוט נערכו בסלובקיה רק במשך שלושת החודשים האחרונים, אבל נשאו פרי במהירות... מבצע אמסטרדם כולל את LEADBURN והסוכנת STICKLER ... 30 נמלטים רוכזו על ידי סוכנינו ופונו מהמקום של STICKLER ..."

יחד עם המדווח במסמכים אחרים מדובר ב- 60 נמלטים בערך, שאת רובם ריכזה חביבה לבדה. פלשתינה והפלשתינאים הם, כמובן, ארץ ישראל והארצישראליים בצבא הבריטי, "לדבורן" הוא כזכור הכינוי של צבי בן-יעקב ו"סטיקלר" – של חביבה רייק.

ההערכות הבריטיות נכתבו בסוף 1944 ואת "הכרת התודה של האימפריה" כתב המלך ג'ורג' השישי באוקטובר 1945.

חלפו שמונה חודשים. שערי ארץ ישראל נותרו סגורים בפני שארית הפליטה היהודית שנדדה על פני אירופה אחרי רצח ששת המיליונים. מדיניות הבריטים כלפי העלייה לארץ ישראל לא השתנתה.

שמונה חודשים לאחר מכתב המלך, ב- 2 ביוני 1946, התרכזו 462 ניצולי שואה בנמל דייגים קטן לרגלי הצוק היווני קאפ סוניון. כ- 300 מתוכם עלו על סיפונה של ספינה קטנה בשם "אַגיוס אנדריאס" שקיבלה מייד את שמה החדש – "חביבה רייק". כ- 150 עלו על ספינה קטנה יותר, "רפי רייס". מפקדי הספינות הם שני חברי פלי"ם, הפלוגה הימית של הפלמ"ח, שמואל (סַמֶק) ינאי ואריה (קיפי) קפלן. גם הם עברו קורסים של מפקדי סירות באותו חוף של קיסריה שבו קיבלה חביבה אימונים ימיים בסיסיים כדי שתוכל להשתתף בהורדת מעפילים. אל סַמֶק וקיפי מצטרף איש הפלי"ם א' גור ושני "גדעונים", אלחוטנים, שלום בורנשטיין ואברהם לחובסקי *. מן הנמל הקטן משיטים את הספינות צוותי ימאים יווניים, אך לילה אחד לפני הגעת הספינות לחופי הארץ הועברו מעפילי "רפי" ל"חביבה" והספינה הקטנה החזירה ליוון את הצוותים המקומיים. "חביבה", על 462 המעפילים, ניסתה להתחמק מפני מטוסים ואוניות בריטיים וביקשה להגיע לחוף ניצנים, שם תכנן הפלמ"ח מבצע הורדה אל החוף. אלא שב- 8 באוגוסט, חג מעל הספינה מטוס בריטי ומתקרבת אליה משחתת גדולה המכריחה את "חביבה" להגיע לנמל חיפה. המעפילים הורדו בכוח אל רציף הנמל ומשם, הישר למחנה המעצר בעתלית.

הזיכרון הבריטי היה קצר מאד. לא עמדה למעפילים זכותם של שבעה שליחים צנחנים שנפלו במילוי תפקידם מעבר לקווי האויב הנאצי ולא זכותם של מאות החללים הארצישראליים שנפלו במילוי תפקידם בצבא הבריטי במלחמת העולם השניה. חביבה רייק אחת זכתה להוקרה בריטית. "חביבה רייק" אחרת הייתה פסולה בעיניהם. כמה חודשים קודם לכן הצליחה ספינת המעפילים "חנה סנש" לחמוק ולהגיע לחוף נהריה ואילו "אנצו סרני" נלכדה גם היא. שמותיהם של שאר הצנחנים שנפלו בשליחות הנהגת היישוב לא הונצחו בספינות מעפילים.

---

*<u>הערות מערכת</u>

בהפלגת 'חביבה רייק'+'רפי' היו מעורבים רק ארבעה אנשים : 'קיפי', 'סאמק', ושני 'הגדעונים' שלום בורשטין (ולא בורנשטין) ואברהם ליחובסקי (ולא לחובסקי).
א' גור אינו איש חמישי. זהו שם הכינוי של שלום בורשטין.
ב'מטות תרן' מופיע גם השם ניר. מקור השגיאה הוא הכינוי של אברהם ליחובסקי, 'נור'.
אגב, הכינוי של מיכה פרי היה ניר. כתוצאה מכך בספר 'זר לא יבין' נרשם שמיכה היה מלווה של ... 'חביבה רייק', בשעה שהוא היה אז מפקד קורס 7 של הפלי"ם בנווה ים.